

ВПЛИВ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ НА ЕСТЕТИЧНУ КУЛЬТУРУ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

У статті розглядається вплив художніх текстів на розвиток особистості дитини-дошкільника; аналізуються погляди науковців на розвиток естетичної культури дитини за допомогою художніх текстів, усної народної творчості зокрема. Визначається роль творчих ігор в естетичному вихованні дитини.

Ключові слова: література, художній текст, жанр, естетична культура, особистість, розвиток.

Реформування національної системи освіти характеризується підвищенням ролі естетичного виховання підростаючого покоління. Сьогодні актуальними проблемами в освіті є духовність, розвиток і становлення гармонійної, творчої особистості, здатної сприймати і взаємодіяти з довкіллям. У зв'язку з цим система освіти й повинна забезпечувати формування особистості, яка б усвідомлювала свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтувалася б у реаліях і перспективах соціокультурної динаміки.

Провідну роль у формуванні естетичної культури особистості відіграє мистецтво, зокрема мистецтво слова. Як засіб виховання духовних цінностей, творчого розвитку дитини, слово, впливаючи на її емоційно-чуттєву сферу, сприяє й духовному її розвитку.

Метою статті є розкриття поглядів науковців на особливості впливу художніх текстів на всебічний розвиток особистості дитини-дошкільника.

Розвиток особистості найефективніший тоді, коли спостерігається гармонійне поєднання внутрішніх задатків, мотивів певної діяльності та зовнішнього оптимального середовища. Сучасна теорія дошкільного виховання спрямована на використання потенційних неповторних можливостей розвитку кожної дитини, формування індивідуально-творчих початкових рис особистості вже на етапі дошкільного дитинства, розвиток у неї почуття прекрасного, формування високих естетичних смаків, уміння розуміти твори мистецтва, красоту й багатство рідної мови.

Тому під естетичною культурою дитини-дошкільника ми розуміємо здатність дитини до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного в мистецтві й дійсності, прагнення й уміння будувати своє життя за законами краси.

Психолого-педагогічна наука має певний доробок у розв'язанні цих питань. Так, загальнотеоретичні проблеми культурного розвитку особистості висвітлюються у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, Б. Теплова, Г. Костюка, Є. Сеги, Н. Ветлугіної, М. Араповського, А. Сохора, Л. Баренбойма, Г. Ципіна, Ю. Полянського, А. Готсдинера, І. Гейнрихса, А. Бриля, К. Тарасової, С. Науменко, Б. Бехтєрева, Є. Голубєва, О. Леонтєва, І. Зязюна, М. Кагана, А. Канарського та ін. У працях авторів досліджуються питання, пов'язані з уточненням сутності естетичного виховання, його принципів і завдань, єдності з навчанням; зв'язки його з моральним, загальнокультурним розвитком особистості; впливу естетичного виховання на формування особистості.

Одним із найважливіших чинників культурного життя усіх без винятку народів є, безперечно, література – мистецтво слова. Сам термін "література" походить від французького *litterature*, яке, у свою чергу, веде до походження від латинського *littera* – літера. Виникнення цього терміна вчені відносять до початку XVIII ст. Проте й дотепер термін "література" вживається у двох значеннях.

У широкому розумінні – це вся писемність; у вузькому – це скорочене позначення художньої літератури (вона якісно відрізняється від інших видів літератури – наукової, філософської і т.д.) [5, с. 377]. Література має унікальні пізнавальні можливості, адже за допомогою слова дійсність досліджується комплексно, у всій багатогранності – не тільки чуттєво, але й через умовивід. Слово – ось матеріал літературного образу. Образність у самій основі мови, яка створюється людьми, вбирає їх досвід і стає формою мислення [6, с. 406]. Жоден відеофільм чи комп'ютерна гра не замінить спілкування з книгою. Дітей необхідно вчити любити художнє слово, цінувати мистецтво. Адже, читаючи, особистість розвивається. Проте ставлення до художньої літератури у наш час змінилося, люди не читають, надаючи перевагу телебаченню. Виховувати дітей небайдужими до рідного народу, Батьківщині сьогодні не так просто в умовах, коли в ефірі, у пресі, на книжковому ринку спостерігаємо засилля несмаку, комерційної псевдокультури. Сьогодні кожен із нас намагається сприймати літературу спрощено, але за своєю сутністю художня література – більш глибоке поняття. Духовний світ людини визначається художніми творами, які вона прочитала.

Під "художнім текстом" слід розуміти вигаданий зміст із підвищеним семантичним навантаженням, який має зображувально-виразні засоби мови і систему словесних художніх образів для передавання, звернення та обміну словесної художньої інформації, і який виявляє на дитину відповідний естетичний вплив.

Сутність і ознаки тексту розглядають філософи (М. Бахтін, С. Рубінштейн), лінгвісти (Ю. Ковалів, М. Вашуленко, Г. Гранік, Л. Щерба, І. Гальперін), психологи (А. Брудний, Л. Добраєв, Н. Жинкін), літературознавці (В. Жирмунський, В. Виноградов), методисти (Т. Ладиженська, М. Львов).

Художній текст є посланням автора своєму потенційному читачеві, і завдання читача полягає у правильній інтерпретації, тобто у виявленні прихованої мети автора. За М. Крупою, художній текст як явище мистецтва слова є комплексним: воно мистецьке і психологічне, інтелектуальне і соціальне; це своєрідний мовленнєво-словесний акт між автором і читачем, що здійснюється за допомогою слова [3, с. 18].

О. Запорожець називає слухання дітьми казок і творчі ігри провідними засобами формування здібності діяти подумки в уявних обставинах, без чого неможливо собі уявити ніяку творчу діяльність. Цю ж рису художньої діяльності відзначає Є. Фльорина в аналізі образотворчої діяльності дитини. Вона доводить, що дошкільник звичайно посідає

позицію всередині зображуваних обставин, а не поза ними. І. Фіхте також підкреслював подвійний взаємопроникаючий зв'язок художньо-естетичного сприймання та мовленнєвотворчої діяльності. "З одного боку, сприймання тексту збуджує думку людини, стимулює активність мислення та вдосконалює мовлення. З другого, – відточивши та виправивши на пробному камені своєї творчості особисті здібності, людина продовжує сприймати, але відтепер більш тонко і гостро відчуває, правильно розуміє, глибше узагальнює" [9, с. 237].

Дитина дошкільного віку – це особливий читач. Вона може бути або слухачем тексту, сприйняття якого починається з розгляду відповідної ілюстрації, або ще дуже недосвідченим читачем, для котрого сам процес читання є складною інтелектуальною діяльністю, яка, потребуючи великої уваги і сконцентрованості, відволікає певною мірою від самого змісту тексту. К. Ушинський звертав багато уваги на використання у роботі з дітьми усної народної творчості – особливо цінного матеріалу, що сприяє розвитку мислення і мови. У прислів'ях і приказках "є дещо цікаве, корисне, що слід дитині зрозуміти, воно являє собою маленьку розумову задачу" [8, с. 89]. Він стверджував, що процес сприймання відбувається у взаємозв'язку з іншими психічними процесами особистості: мисленням (ми усвідомлюємо об'єкт сприймання), мовою (називаємо його словом), почуттями (виявляємо своє ставлення до нього), волею (свідомим зусиллям організовуємо перцептивну діяльність). Головною передумовою повноцінної реалізації всіх властивостей сприйняття дитиною тексту, а згодом і його розуміння, є увага – "ті єдині, – за К. Ушинським, – двері нашої душі, через які входять в неї всі відчуття й образи" [8, с. 348].

Розуміння тексту характеризується також повнотою осмислення всіх його елементів (окремо й в сукупності), що значною мірою залежить від оптимальної інформативності тексту – чи все потрібне сказано, чи не сказано нічого зайвого. Брак інформації дає неповні знання, зайві ж деталі ускладнюють формування цілісного уявлення про той чи інший об'єкт.

Оптимальною для дітей дошкільного віку є така інформативність тексту, при якій вони отримують усі необхідні (для створення адекватного авторському задуму уявлення про предмет розповіді) відомості, які, ґрунтуючись на вже наявних у дитини знаннях, характеризують цей предмет достатньо повно та всебічно. Важливо, щоб вербальна інформація про об'єкт (текст) не суперечила, а доповнювала, уточнювала візуальну інформацію про нього (ілюстративний матеріал).

Відомо, що К. Ушинський бачив у народних казках першу спробу створення народної педагогіки. У передмові до свого підручника "Рідне слово" педагог писав: "Багато російських казок (українських теж. – авт.) іде, звичайно, з глибокої язичницької давнини, коли вони зовсім не були казками, а ширими віруваннями народу. Але багато з них, очевидно, народ переробив або заново склав навмисне для дітей. Це – перші й блискучі спроби народної педагогіки, і я не думаю, щоб хто-небудь був спроможний змагатися в цьому випадку з педагогічним генієм народу. "... Я рішуче ставлю народну казку недосяжно вище від усіх оповідань, написаних спеціально для дітей освіченою літературою. ...У народній казці велика, сповнена поезії дитина-народ розповідає дітям свої дитячі мрії і принаймні наполовину вірить сама в ці мрії" [4, с. 239]. За своїми жанровими особливостями вони, по суті, виступають першими вчителями життя в сім'ї. У народних казках К. Ушинський бачив велику значущість як у дидактичному, так і суто виховному плані. Тому в навчальну книгу він включив так багато казок і народних оповідань.

Впливу художніх текстів на розвиток особистості дитини дошкільного віку приділяв увагу й такий відомий педагог як В. Сухомлинський. Він високо оцінював роль казки у вихованні та розвитку особистості дитини. Про важливе значення казки педагог-гуманіст говорив так: "Казка – це активна естетична творчість, що захоплює всі сфери духовного життя дитини – її розум, почуття, увагу, волю, вона починається у процесі розповіді, вищий її етап – інсценізація" [7, с. 184].

Окремі аспекти використання казок у процесі екологічного виховання дітей дошкільного віку вивчалися Г. Беленькою, Н. Горопахою, Н. Лисенко, Т. Науменко, З. Плохій, Н. Рижовою й іншими педагогами. Наприклад, Т. Науменко розглядала казки як засіб екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку, що за рахунок образності та впливу на почуття дитини забезпечують міцність засвоєння екологічних уявлень, спонукають до екологічно доцільної поведінки та діяльності.

Такі науковці, як А. Богущ, О. Монке, Н. Гавриш, Н. Карпинська, Н. Луцан, Ю. Руденко, Л. Фесенко, А. Шибицька вивчали можливості використання казок у процесі розвитку мовлення дітей. Г. Бистрова, Т. Сергеева, Є. Сизова, Т. Шуйська використовували казки в логопедичній роботі з дітьми. Всі вони наголошують, що українська усна народна творчість – найбільш широкоживане джерело виховання, навчання і розважання дітей.

Улюбленим фольклорним жанром для дітей, звичайно, є казки, які прийшли до нас із глибокої давнини; в дошкільному закладі використовують такі види казок: казки про тварин, чарівні (фантастичні) казки, соціально-побутові казки, перекази, "надокучливі" казки. За словами А. Богущ, фольклор – один з основних засобів морально-етичного виховання, це народна творчість, в якій художнє відображення дійсності відбивається в словесно-музично-хореографічних формах колективної народної творчості, що виражають життя і побут людей. Кожний художній текст впливає на дитину з трьох боків: інформує про щось нове, дає їй нові знання; виховує розумово, морально, естетично; збагачує, уточнює і активізує словник дитини [1, с. 6]. На думку А. Богущ, "діти, виховані на фольклорі, здебільшого є чутливішими до художньо-образного слова... розвиток дитини поза фольклором тільки в межах побутового спілкування... гальмує розвиток духовного начала, містить небезпеку закріплення підсвідомої орієнтації вже змалку переважно на задоволення утилітарних потреб" [2, с. 6].

Оскільки в літературознавчих працях з питань виховання засобами художніх текстів головною думкою є те, що літературний твір відображає життя суспільства, тому розуміння психології людини в її індивідуальній спрямованості та соціальній обумовленості вважається важливим для читача художніх текстів. Дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем, і художні тексти допомагають їй у цьому. Саме тому вплив художніх текстів на її естетичну культуру є беззаперечним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посібник / А. Богуш, Н. Лисенко. – К.: Вища школа, 1994. – 398 с.
 2. Гарно дітки малювали, пензлик правильно тримали... конспекти занять в образотворчій діяльності для дітей // Дитячий садок., – № 41. – 2003. – С. 1–6.
 3. Крупа Марія. Лінгвістичний аналіз художнього тексту/ Марія Крупа. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 416 с.
 4. Кузьмінський А.І. Педагогіка родинного виховання: навч. посібник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання, 2006. – 324 с.
 5. Ладивір С. Дарувати радість пізнання: Особливості пізнавальної активності дошкільників / С. Ладивір // Дошкільне виховання. – 1990. – № 10. – С. 4–5.
 6. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – С. 406.
 7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 184.
 8. Ушинский К.Д. Избранные педагогические высказывания / К.Д. Ушинский. – Симферополь: Крымиздат, 1946. – 144 с.
 9. Фихте И.Г. План закладки школы ораторского искусства / И.Г. Фихте. – М.: СПб, 1912. – 312 с.
-